మారిపోయిన మొగిలి

శ్రీమతి. వాశిరెడ్డి సీతాదేవి...

"ఆ కూత మళ్ళీ కూశావంటే పళ్ళు రాల్తయ్! ఆఁ ఏమనుకుంటున్నావో? మరీ ఒళ్ళు తెలియక చస్తున్నావ్!"

"ఒళ్ళు తెలియక చస్తుందెవరో తెలుస్తూనే వుంది."

"మూయ్ నోరు! మాటకు మాట ఎదురు చెప్తావా?" శేషయ్య చేతిలోవున్న వంకె కర్ర పెళ్ళాం మీదకు నిలువుగా లేచి నుంచుంది.

"ఊఁ కొట్టండి! కూడు పెట్టటం చేతకాకపోయినా కొట్టటం మాత్రం తెలిసిందిలే! ఊఁ! కొట్టండి చూస్తాను?" రెండు చేతులూ అడ్డం పెట్టుకుంటూ ముందుకు జరుగుతూ అన్నది రామసుబ్బమ్మ.

"ఏమిటి నాన్నా! అదీ!" అంటూ శేషయ్య కూతురు వంటింట్లోనుండి పరుగెత్తుకొచ్చింది.

"ఛీ! ఛీ! మనిషి జన్మ ఎత్తాక కాస్త పరువూ, మర్యాదా వుండాలి!" అంటూ శేషయ్య యెత్తిన కర్రను దూరంగా విసిరేసి, వసారాలోకిపోయి మంచం వాల్చుకు మేను వాల్చాడు.

పాతిక సంవత్సరాలు కాపరం చేసిన రామసుబ్బమ్మ భర్తకు తొలిసారిగా యెదురుతిరిగింది. పతివ్రతా, పరమసాధ్వి అయిన రామసుబ్బమ్మ-భర్త గీచిన గీటును దాటి యెరుగని రామసుబ్బమ్మ, ఈ లోక దైవాన్నే ధిక్కరించింది! సత్యకాలం కాకపోబట్టి సరిపోయింది. కాకపోతే అటు సూర్యుడు యిటు పొడిచీ, నక్షత్రాలు ఝల్లున నేలరాలి, భర్త శాపాగ్నిలో రామసుబ్బమ్మ మలమలా మాడి మసై వుండేది! కాకపోతే చిన్నసైజు నల్లరాతి బండైనా అయి వుండేది.

అదేమీ కాకపోగా రామసుబ్బమ్మ మీద మీదకు "ఏ మాత్రం కొడతావో కొట్టూ?" అన్నట్లు వచ్చింది. దానికి తగ్గట్టు కసుల ఒకతి అమ్మకుతగ్గ కూతురే!

అస్త్రసన్యాసం చేసి వచ్చి పడుకున్న శేషయ్య మెదడు కుతకుత లాడిపోయింది. జరిగిన సంఘటనను గురించిన ఆలోచనల్లో మునిగిపోయాడు.

ఛ! తను పొరపాటు చేశాడు! ఆ వ జాన రెండు తగిల్తే పోయేది! దానికి రాను రానూ మంచీ-చెడూ తెలియకుండా

పోతోంది! దీనితో నేనా, తను యిన్నాళ్లు కాపరం చేసింది? ఇంత బతుకూ బతికి యింటెనకాల చావమన్నట్టు యివ్వాళ యిది యిడ్డెన్ల వ్యాపారం చేస్తుందా? తన యింటా వంటా లేని యింత నీచపు పనిని తను చూస్తూ చూస్తూ ఎలా అంగీకరిస్తాడు? తమకులమూ-వంశమూ-పరువూ-మర్యాదా ఛీ! ఛీ! ఎంత కాకపోతే మట్టుకు తను యివ్వాళ యింత పరువుతక్కువ పనికి ఒప్పుకుంటాడా? బుద్ధితక్కువదానికి, ఆ మాత్రం జ్ఞానం వుండక్కర్లా? ఇడ్డెన్లు వొండుకొని యింటి యింటికీ తిరిగి అమ్ముకోవటమా? కస్తూరి వారి కోడలు యిడ్డెన్ల పళ్లెం యెత్తుకుని యిల్లిల్లూ తిరగటమా?

గతాన్ని తవ్వుకొని శేషయ్య వంశ చరిత్ర అతని కళ్ళ ముందు తిరిగింది.

రచయిత్రి

శేషయ్యగారి తాత కస్తూరి అమరయ్యగారి పేరు విననివాళ్ళు ఆ చుట్టుపక్కల నాలుగు ఆమడల్లో లేరు. అమరయ్యగారే నాడో అంతరించినా ఆయనగారి కీర్తికి చిహ్నాలుగా, వూళ్ళో ఒక దేవాలయమూ, ఒక సత్రవూ, ఒక నుయ్యీ, మర్రిచెట్టూ, ఈనాటికీ వున్నాయి. శేషయ్య తండ్రి సుక్షేత్రంలాంటి పదిహేనెకరాల మాగాణీ కర్పూరంలా వెలిగించి తండ్రిని మించిన కొడుకనిపించుకున్నాడు. పోతే శేషయ్య తండ్రి, తాతలు ఆర్జించిన అనంతమైన కీర్తికీ, గౌరవానికీ, వారసుడై పుడతా భక్తిని, మిగిలిపోయిన పది యెకరాలనూ, కుటుంబ గౌరవం, కీర్తి ప్రతిష్టలకింద మార్చి, పితృదేవతలకు కళంకం రాకుండా కాపాడి తన వారసత్వాన్ని నిలుపుకొన్నాడు. ఆ వంశ వృక్షంలోనివారు మనకు తెలిసినంతవరకు వూరులకు పెట్టేరే గాని 'దేహి' అని ఒకడిని అర్థించలేదు.

శేషయ్య జీవితంలో ఓ అర్థశతాబ్దం, చీకూ చింతా లేకుండా గడిచిపోయింది. కాని గత రెండు మూడు సంవత్సరాలుగా, ఆర్థికమైన యాతిబాధలు శేషయ్య ఆత్మను కాకపోయినా దేహాన్ని పట్టి పీడించసాగాయి. ఉన్న స్థిరాస్థి, చరాస్తి, అంతా అప్పులవాళ్ళ పాలుకాగా ఓ యిల్లు మాత్రం మిగిలి వుంది. శేషయ్య స్వయంగా వ్యవసాయం చేసేవాడు కాదు. పోనీ యేదైనా వ్యాపారం చేసేవాడా అంటే, అదీ కాదు. అది వాళ్ళ వంశంలో లేని సంగతి. 'గొప్పగా' 'గౌరవంగా' బతకటం వారి వంశంలోవారికి ఉగ్గుపాలతో వచ్చిన మాట!

సత్రవులు కట్టించి సమారాధనలు చేయించిన శేషయ్యగారింట్లో ఈ రోజు పొయ్యిలో పిల్లి లేవటమే అంతంత మాత్రం అయిపోయింది. ఇంతకాలం భర్తను ఒదిగి మదిగి వున్న రామసుబ్బమ్మ కళ్ళు తెరిచింది. ఇప్పుడైనా మేలుకొని యేదో జీవనాధారం సాగించుకుంటేగాని, భుక్తికి గడిచే మార్గం అన్యథా లేదని తలపోసిన శేషయ్య పెళ్ళాం ఇడ్డెన్ల వ్యాపారం చేసి పొట్ట పోసుకోవాలనే నిర్ణయానికివచ్చింది. దొంగతనం-ఇంకా-ఇంకా-చేస్తే తప్పుకాని కష్టపడి పనిచేసుకొని నాలుగు రాళ్ళు సంపాదించుకుంటే తప్పేముందని ఆమె అభిప్రాయం. మొరకవీధిన వున్న వెంకాయమ్మ ఇడ్డెన్ల వ్యాపారం చేసి ఇద్దరి కూతుళ్ళ పెళ్ళిచేసి చిన్న యిల్లు వేసుకోలా?

ఓ రోజున రామసుబ్బమ్మ తనగోడును పొరుగింటి కాంతమ్మగారితో వెళ్ళబోసుకుంది. ఆమె సాధారణంగా వెంకాయమ్మను చూపించి "ఏమిటమ్మా నీదంతా పిచ్చిగాని! రోజూ పొద్దున్నే నాలుగు వాయిలు ఇడ్డెను చేసి అమ్ముకుంటే ఒక రూపాయి డబ్బులు కళ్ళ జూస్తావు. ఇంటి ఖర్చు వెళ్ళిపోదూ! ఆ మొరకవీధి వెంకాయమ్మను చూడలేదూ? ఇద్దరి కూతుళ్ళ పెళ్ళిళ్ళు చేసి, ఇంత నిలవకూడ చేసుకొన్నది!" అన్నది.

ఇంట్లోవున్న వెండికంచాలూ, కూరగిన్నెలూ, మార్వాడీ కొట్లోకి తరలిపోగా రామసుబ్బమ్మ ఏదో ఒకటి చెయ్యకపోతే లాభంలేదని ఆదుర్దాపడసాగింది.

"ఏమో! ఇడ్డెన్ల వ్యాపారం పెడితే ఆయన ఒప్పుకుంటారో లేదో!" అన్నది రామసుబ్బమ్మ, నేస్తం కాంతమ్మతో.

"ఒప్పుకోక ఉరిపోసుకుంటారా ఏం? నీదంతా చోద్యం కాకపోతే!" అన్నది కాంతమ్మ.

"తప్పేముందిలే! ఏదో ఒకటి చెయ్యక తప్పుతుందా? సరేకాని, ఈ పూటకు తవ్వెడు బియ్యం బదులివ్వు! మొత్తం కలిపి రెండు రోజుల్లో ఇస్తాను" నసిగింది రామసుబ్బమ్మ.

"అయ్యో తల్లీ! మా ఇంట్లోకూడా నిండుకున్నయ్యే!" ఈ నెల్లో ఐదు మానికలు నీకే యిస్తిని? అప్పుడే ఏం అయినయి అని ధాంధూంలు చేస్తున్నాడే ఆయన తల్లీ!" అన్నది కాంతమ్మ.

రామసుబ్బమ్మ సగంచచ్చి నెత్తిన చీర కొంగు వేసుకొని ఖాళీబుట్ట తీసుకొని ఇంటికి తిరిగొచ్చింది.

రాను రాను రామసుబ్బమ్మకు చేటమూకుళ్ళు, చేటబదుళ్ళూ పుట్టకుండా పోయినై. శేషయ్య చేతికి ఇంట్లో అమ్మదగిన వస్తువేదీ దొరక్కుండా పోయింది.

అనేక రాత్రిళ్ళు ఆకలితో నిద్రమానేసి ఆలోచించిన ఫలితంగా రామసుబ్బమ్మ ఒక నిర్ణయానికి వచ్చింది. ఒకరోజు మొరకవీధి వెంకాయమ్మ దగ్గర కెళ్ళి ఆ మాటా ఈ మాటా మాట్లాడుతూ, ఇడ్డెన్లవ్యాపారంలోని సుళువు బళువులన్నీ తెలుసుకు వచ్చింది.

వెంకాయమ్మే నయం! కూతుళ్ళ పెళ్ళి చేసి ఇంత వెనక్కూడా వేసుకొంది. తనకూ పెళ్ళీడుకొచ్చిన కూతురుంది. ఆ మనిషి చూస్తే చీమకూడా కుట్టనట్లు తిరుగుతాడు. తను మాత్రం ఏం చెయ్యగలదు? సంసారం గడిచే మార్గ

మేది? 'గొప్పగా' బతికిన కుటుంబమని ఈ రోజు పనీపాటా లేకుండా కూర్చుంటే గడుస్తుందా? తను ఇప్పుడున్న పరిస్థితుల్లో నాలుగు వాయిలు యిడ్డెన్లు వేసి అమ్ముకుంటే తప్పేముంది?

రామసుబ్బమ్మ మథనపడి పడి ఓరోజు భర్తతో అనగా కస్సుమని లేచాడు.

ఇకపోతే రాగా పోగా ఇల్లు మాత్రం వుంది. ఆయన వాలకం చూస్తే అదికూడా అమ్మకానికో, తాకట్టుపెట్టే ధోరణిలో వుంది. ఆ యిల్లుకాస్తా పోతే వుండటానికి నీడ కూడా వుండదు. ఎదిగొచ్చిన పిల్లను రొమ్ములమీద కుంపటిలా పెట్టుకొని తను ఏమైపోతుంది?

శేషయ్య పెళ్ళాం తెగింపు చేసింది. ఏమయితే అయిందని ఇడ్డెన్ల వ్యాపారం చెయ్యాలనే నిశ్చయానికొచ్చింది.

ఆ రోజు ఉదయం రామసుబ్బమ్మ తన నల్లపూసల గొలుసు-తనకు పెళ్ళయిన రోజుల్లో చేయించుకొన్నది తీసి బజారుకు రహస్యంగా మొగుడికి తెలియకుండా పంపి అమ్ముకొన్నది. మెళ్లో వట్టి నల్లపూసలూ, పసుపుకొమ్మూ కట్టుకొని, నల్లపూసలూ, మంగళసూత్రం అమ్మగా వచ్చిన రెండువందల రూపాయలూ, పెట్టెలో భద్రంగా దాచింది.

ఎలా పసికట్టాడో శేషయ్య సాయంత్రం రచ్చబండ దగ్గరనుంచి, భార్యమీదకు దూకుడుగా లేచాడు.

రామసుబ్బమ్మ మొండికేసి మాటు సరిచింది.

"ఇల్లాంటి దౌర్భాగ్యపు పనులు చేశావంటే ప్రాణాలు తోడేస్తాను" అన్నాడు శేషయ్య.

"అన్నీ చేశావులే! నోరు మూసుకు వోమూల పడివుండు!" అన్నది రామసుబ్బమ్మ.

శేషయ్య ఉగ్రుడైపోయి, పళ్లు బిగించి భార్యమీదకు దూకాడు.

ఉద్రేకంలో వళ్ళు మర్చిపోయిన రామసుబ్బమ్మ మరోమాట మిగిలింది.

"ఆ కూతి మళ్ళీ కూశావంటే పళ్ళు రాల్తయ్" అంటూ శేషయ్య కర్ర పైకెత్తాడు.

అదీ సంగతి! ఆ రోజు శేషయ్యకు అంత కోపం రావటానికి కారణం. ఇంత బతుకూ బతికి ఇంకెనకాల చావమన్నట్టు భార్యకు, ఇన్నేళ్ళు వచ్చినా ఇంగితజ్ఞానం లేకుండా ఇడ్డెన్ల వ్యాపారానికి సిద్ధమవటమేమిటి?

"ఆదేవిటినాన్నా!" అంటూ కూతురు తల్లీ తండ్రి మధ్యకురావటంతో కర్ర అవతల పారేసి మంచంమీద నడుంవాల్చి పడుకొన్న శేషయ్య హృదయం తుకతుకలాడిపోయింది.

ఛీ! ఛీ! ఇక తను దీనితో సంసారం చెయ్యలేడు!

అది వీధినపడి ఇడ్డెన్లు అమ్మటం మొదలుపెట్టాక తను ఏ ముఖంతో ప్రజల ముఖం చూస్తాడు? తరతరాలుగా తన పూర్వీకులు ఆర్జించిన కీర్తి ప్రతిష్టలను ఈ రోజు ఈ ముండ ఇడ్డెన్ల పాత్రలోపెట్టి కాల్చివేస్తుందా? దీని వాలకం చూస్తే రేపో మాపో ఇడ్డెన్ల అమ్మకం ఆరంభించేట్టుగావుంది. అది చూస్తూ ప్రాణాలతో తను బతకలేడు. అయినా తన బతుక్కు ఇక అర్థంలేదు. పూలు అమ్మిన చోటే కట్టెలు అమ్మాల్సి వస్తుందిగదా!

పాంప

"ఏమయ్యా! శేషయ్యా! నీ పెళ్ళాం ఇడ్డెన్ల వ్యాపారం సాగించిందటగా?" అని నిలవేసి ఊళ్ళోవాళ్ళు అడిగితే తను ఆ మాటలు విని, సహించగలడా? తన కుటుంబ గౌరవానికీ, సాంప్రదాయానికీ, రేపటితో బలిదానం ప్రారంభమవుతుంది. బతికినన్నాళ్లు తను బతకపోడు! బతికినన్నాళ్ళు పరువుగా బతికాడు! పరువు పోయాక ఇక బతుకెందుకూ?

మహాసముద్రంలో వాయుగుండం ప్రారంభమయ్యాక, లేచిపడే అలల్లా శేషయ్య బుర్రలో ఆలోచనలు వువ్వెత్తుగా లేచి, సాగి, విరిగిపోతున్నాయి. శేషయ్య ముసుగు బిగించి పడుకున్నాడు.

రాత్రి పదిగంటలు దాటింది. కాని శేషయ్య ముసుగు తన్నిపట్టి పడుకొనే వున్నాడు.

"భోజనానికి లేవమనవే!" రామసుబ్బమ్మ సన్నగా, తలుపు పక్కగా నుంచొని కూతురుతో అన్నట్లు, భర్త నుద్దేశించి అన్నది.

శేషయ్య కులకనూలేదు, పలకనూలేదు.

"లే! నాన్నా! చాలా పొద్దు పోయింది!" కూతురుకూడా వచ్చి అన్నది.

శేషయ్య ముసుకులోనుంచి ముఖం బయటకు పెట్టి "పోండి! అవతలకు! నాకు అన్నంవద్దూ, ఏమీవద్దు!" అన్నాడు.

"అదేమిటి నాన్నా అట్లా అంటావ్!" అన్నది కూతురు దీనంగా.

"ఈ మంకుపట్లేమిటే ఇన్నేళ్ళా వచ్చి?" అన్నది రామసుబ్బమ్మ.

"ముందు పదండి అవతలకు? మీ చావు మీరు చావండి! నా చావు నేను చస్తాను! ఇక మీకూ నాకూ సంబంధం లేదు. ఆఁ. ఇహఁ ఇంతే!" అంటూ శేషయ్య మళ్ళీ ముఖంమీదకు గుడ్డ కప్పుకొని పడుకున్నాడు.

అవును! శేషయ్య ఆత్మాభిమాని! ఆత్మాభిమానం ఆయనగారికి ఉగ్గుపాలతో పెట్టింది! శేషయ్య మాటంటే మాటే! హరిహరాదులు అడ్డొచ్చినా తను అనుకొన్నవని సాధించాల్సిందేను. మరి శేషయ్యంటే శేషయ్యా! అమరయ్యగారి మనుమడు! ఉక్కుపిండం! ఉద్దండుడు-ప్రచండుడు-ఇంకా ఏమేమో ప్రశంసలు అందుకున్నాడు లోకంనుంచి.

శేషయ్య స్వభావం తెలిసిన కూతురూ తల్లీ, అక్కడనుంచి జారుకున్నారు.

"ఆ మనిషికి ఒకళ్ళు చెబితే తలకెక్కదూ; తనకు తోచదూ?" నిట్టూరుస్తూ మంచం వాల్చుకుంటూ పడుకొంటూ "పిల్లా! నువ్వు పెట్టుకుతినవే!" అన్నది.

"నువ్వుకూడా తినవే!" అన్నది కూతురు.

"నువ్వు పోవే! నన్ను విసికించక! పోయితిను!" కసురుతూ అన్నది రామసుబ్బమ్మ.

కమల మారు మాటాడకుండా పిల్లిలా పోయి పడుకుంది.

ఎంత ప్రయత్నించినా రామసుబ్బమ్మకు నిద్రపట్టలేదు. మంచం మీదఅటూ యిటూ పొర్లటం మొదలు పెట్టింది.

ఏం మనిషమ్మా! ముదనష్టపోడు! ఆస్తంతా సర్వనాశనం చేశాడు. తినడానికి కూడు లేకుండా చేశాడు. రెండు చేతులా, పరువూ, ప్రతిష్టా, దాన ధర్మా

లంటూ - సర్వం దుబారా చేశాడు. ఎదిగొచ్చిన పిల్ల-ఇంట్లోవున్నదన్న జ్ఞానం కూడా లేదు. ముసలిపీనుగ ఒప్పుకుంటేనేం? ఒప్పుకోక పోతేనేం? తను తప్పకుండా వ్యాపారం చేసి తీరుతుంది. నాలుగు వాయిలు ఇడ్డెన్లు వేసి అమ్ముకుంటే ఈయన పరువు ప్రతిష్టలు కాలిపోతయ్యట! ఇంటింటికీ చేట పుచ్చుకుని బదుళ్లు అడుక్కుంటుంటే పరువు గాబోలు! నీ పరువూ నువ్వూ మండ! రామసుబ్బమ్మ వెళ్ళున మెటికలు విరిచింది.

ఈ రెండు వందలతో గుట్టు చక్కగా వ్యాపారం చేసుకోవచ్చు. ఓ పాతిక రూపాయలు పెట్టి ప్రస్తుతానికి ఇడ్డెన పాత్రా, సామాను కొంటే సరిపోతుంది. ఓ బస్తా బియ్యం, ఓ బస్తా మినుములూ కొని ఇంట్లో వుంచుకుంటే లాభసాటిగా వుంటుంది. అంతా ఓ వందరూపాయలతో సరిపోతుంది. ఎంతలేదన్నా రోజుకు రెండు రూపాయాలు చూడొచ్చు! తను మాత్రం వీధిన తిరగాలా ఏం? డబ్బిచ్చి ఓ కుర్రాడిని పెట్టుకుంటే పొద్దున్నే ఓ గంట అట్టాపోయి అమ్ముకొస్తాడు! చుట్టు పట్ల వాళ్ళు ఎటు దిగీ ఇంటికే వచ్చి కొనుక్కుపోతారాయె!

కాస్త బాగా సాగితే మధ్యాన్నం పూట, గారెలూ, చిట్టి గారెలూ వేసి కుర్రాడికప్పజెపితే వాడే అమ్ముకొస్తాడు. పావలా డబ్బులు చేతిలో పెడితే ఎవడో కుర్రాడు దొరక్కపోడుగా? అయినా పని చేసుకుంటే తప్పేముంది? లేక మాడి చస్తారా ఏం? దేవుడు మేలుచేసి, కాలం కలిసి వచ్చి వ్యాపారం బాగా సాగితే నిదానంగా ఓ చిన్న కాఫీహోటలే పెట్టవచ్చు. అవును మరి! హోటలు వ్యాపారం మీద వేలు గడించిన వాళ్ళున్నారు. పిల్లను ఒక ఇంటిదాన్ని చేస్తే తన దిగులూ తీరి పోతుంది -

తను పెట్టబోయే ఇడ్డెన వ్యాపారాన్ని గురించి ఆలోచిస్తూ, రామసుబ్బమ్మ కునుకు తీసింది.

తొలికోడి కూసింది. రామసుబ్బమ్మ వళ్ళు విరుచుకుంటూ లేచింది. రాత్రి అన్నం తినకపోవటాన శరీరం నీరసంగా వుంది. తెల తెలవారుతోంది. కాకులు బాదం చెట్టుమీద రొదచేస్తూ గుంపులు గుంపులుగా లేచి అల్లీ బిల్లీ తిరుగుతున్నాయి. బావి దగ్గర ముఖం కడుక్కొని, పైటచెంగుతో ముఖం తుడుచుకుంటూ దేవుడి గదిలోకి వచ్చింది రామసుబ్బమ్మ.

“ఆ మనిషి నిద్రలేవకముందే డబ్బు తీసుకు బజారుకుపోయి ఇడ్లీ పాత్రసామానులూ, బియ్యం, మినుములూ వగైరా కొనుక్కువస్తే మంచిది. అన్నట్టు కాంతమ్మ సాయం వస్తానన్నది. దాని మొగుడు రామలింగయ్యను కూడా తీసుకెళ్తే మంచిది. ఆ సుళువు బళువు తనకు తెలియదాయె! రెండుసార్లు వాళ్ళసాయం తీసుకుంటే తర్వాత తనంతట తనే చేసుకోగలదు. ఇదేం బ్రహ్మవిద్యగనకనా? ఒంటరి ముండ వెంకాయమ్మ చేసుకోవటంలేదూ?

ఆలస్యమైతే ముసలిపీనుగ లేస్తాడేమో? ఇది చూస్తే మళ్ళీ ఈ పూట రంగం పెట్టుకుంటాడు!

అనుకుంటూ రామసుబ్బమ్మ నిశ్శబ్దంగా నడిచి గదిలోకివెళ్ళి పెట్టె తెరచింది.

గుడ్డల పొత్తుల కిందగా వేళ్ళు పోనిచ్చి తను ఆనవాలుగా పెట్టిన చోటు వెతికింది.

రామసుబ్బమ్మ గుండెలు ఠాల్ మన్నాయి! చేతివేళ్లు వణికాయి! గుడ్డలన్నీ బయటకుతీసి పెట్టెంతా కెలికింది! గుడ్డల మడతలు ఒక్కొక్కటే విదిలించి చూసింది. పెట్టె తిరగా బోర్లా వేసి వెతికింది.

"హరి భగవంతుడా! నాడబ్బు" నిలువుగుడ్లువేసి నేలమీద చతికిలబడి నెత్తి బాదుకుంది.

ఖాళీపెట్టె బావురుమంటూ ఆమెకేసి చూపింది!

రామసుబ్బమ్మ రొమ్ములు బాదుకుంటూ—"అయ్యో దొంగలు పడ్డారర్రో! కొంప గుండం చేశారర్రో!" అని విలపిస్తో శేషయ్య పడుకున్న గదికేసి పరిగెత్తింది.

"అయ్యో! మండిపోనూ? కొంప దోపిడీ అయిపోయింది! లేవండర్రో!" అంటూ రామసుబ్బమ్మ తలుపు తోసుకొని గదిలోకి వచ్చింది.

శేషయ్య మంచంమీద లేడు! మంచం బోసిగా, దిగులుగా ఆమెకేసి చూస్తున్నట్లే అనిపించింది. ఒక్క క్షణంపాటు రామసుబ్బమ్మ నిశ్చేష్టురాలై నిల్చుంది. నివ్వెరపోయిన రామసుబ్బమ్మ తెప్పరిల్లుకుని గదంతా కలియజూసింది.

దండెంమీద ఉతికిన ధోవతులులేవు! కొయ్యపెట్టెపైన గుడ్డలసంచి లేదు! వంకీన శేషయ్య చేతికర్ర లేదు!

రామసుబ్బమ్మ గాలి బిగబట్టి మంచం కింద చూసింది. శేషయ్య చెప్పులులేవు!

పాంస

"అయ్యో! నా కొంప తీశాడర్రో!" అంటూ రామసుబ్బమ్మ ముఖాన చేతులేసి బాదుకుంటూ భోరున ఏడ్చింది. కూతురు వచ్చి తల్లిని కావలించుకొని ఏడ్చింది సంగతేమో అర్థం కాకుండానే. కొద్ది క్షణాల్లో ఇరుగు పొరుగు వాళ్ళంతా వచ్చి గదిలో నిండి పోయారు.

"నేను అనుకుంటూనేవున్నా అంతపనీ చేస్తాడని!" అన్నాడు వో ముసలాడు. అందరూ తలోక మాటా అన్నారు.

"శేషయ్య పారిపోయాడా?" అన్నాడు ఒక ఆసామి రామసుబ్బమ్మ కళ్ళలోకి గుచ్చి చూస్తూ.

* * *

రైల్లో ఓ మూల వొదిగి కూర్చొని ఉన్న శేషయ్య ముఖం గంభీరంగా వుంది. రైలు వేగాన్ని, రొదను మించి శేషయ్య బుర్రలో ఆలోచనలు సాగినై—

తను ఈ శరీరాన్ని కొద్ది రోజుల్లోనే త్యజించబోతున్నాడు. తన అభీష్టమూ నెరవేరింది. ఆ రెండు వందలరూపాయలు, పోవటంతో ఇడ్డెన్న వ్యాపారం కూడా గల్లంతే. అయినా తను రెండు వందలు - అంతా తీసుక రాకండా వుంటే బాగుండేదేమో? తను చావతలచుకుంటే ఇంతకంటే వేరే మార్గాలు లేవూ? ఇంటి దగ్గర ఏ బావిలో పడిచచ్చినా, వురిపోసుకున్నా, ముందు పోలీసులొచ్చి చుట్టుకుంటారు. శవాన్ని తీసుకెళ్ళిఆసుపత్రిలో కోస్తారట! ఎంత దారుణం? తను అలా ఎన్నటికీ జరగనివ్వడు!

శేషయ్యకు తన మీదనే కాకుండా తన శవం మీద కూడా వల్లమాలిన అభిమానంలా వుంది!

తన జీవితకాలం అంతా చాలా సత్కార్యాలూ, దానధర్మాలూ, చేసి పుణ్యం ఆర్జించాడు. అలాంటి తను నీచమైన చావు చావలేడు. తన శరీరాన్ని పవిత్రమైన గంగాజలాల్లోనే వదలదలచాడు. గంగలో ప్రాణాలు అర్పించిన వారికోసం కైలాసం తలుపులు బార్లాగా తెరిచి వుంటాయట! తను అంతకంటే కోరదగిన చావు లేదు!

దేశంలోని పవిత్ర నదీనదాల్లో స్నానాలుచేసి, చివరకు తను గంగానదిలో ప్రాణాలు వదిలేస్తాడు.

ఏమైనా భార్యా బిడ్డలను గురించి ఇక ఆలోచించటం అనవసరం! వాళ్ళతో తనకు ఋణం తీరిపోయింది. ఈ లోకంతోటే తనకు ఋణం తీరిపోయింది. ఆ డబ్బు తన చేతులో వుండగానే చూడాల్సిన పుణ్యక్షేత్రాలూ, అవీ దర్శించి కాశీ చేరి గంగానదిలో తన తేలిక శరీరాన్ని పరిత్యజిస్తాడు!

శేషయ్య కృష్ణా గోదావరీ నదుల్లో స్నానాలుచేసి ఇంత పుణ్యం మూటకట్టుకొని తన ప్రయాణాన్ని సాగించాడు. పూరీ జగన్నాధుని సందర్శించి త్రివేణీ సంగమానికి పయనమైనాడు. త్రివేణీలో మునిగి కాశీకి ప్రయాణం కట్టాడు. మార్గ మధ్యంలో వున్న పుణ్యతీర్థాలు సేవించీ, పుణ్యక్షేత్రాలు సందర్శించీ, ఎట్టకేలకు శేషయ్య కాశీ చేరాడు.

కాశీ చేరేసరికి శేషయ్య చేతిలో పది రూపాయలు మాత్రమే మిగిలి ఉన్నాయి. వెళ్ళినరోజే గంగలో స్నానం చేసి, కాళీదేవిని దర్శించి రాత్రి అయేసరికి కాళీఘాటుకు దగ్గరలో వున్న ఓ సత్రానికి చేరుకొన్నాడు. ఆ రోజు భోజనానికీ అదీ పోగా ఇంకా ఆరురూపాయల చిల్లర మిగిలివుంది.

ఆ రాత్రి పడుకొని శేషయ్య ఆలోచించాడు-తను రేపు ఈ జీవితాన్ని చాలించబోతున్నాడు. తనకు భూమిమీద నూకలు నిండాయి. తనకు భగవంతుని ఆజ్ఞ అయింది. తెల్లవారుఝామున నదిలో స్నానంచేస్తూ, అలా-అలా-లోపలకు పోయి గంగమ్మతల్లి ఒడిలో శాశ్వతంగా కన్ను మూస్తాడు! తనకు ఆఖరురాత్రి ఇదే! తను పడుకొన్న చోటున రేపు ఈ శేషయ్య ఉండడు. ఈ చోటు-తను పడుకున్న చోటు-రేపు ఖాళీగా ఉంటుంది. శేషయ్య లేచి కూర్చొని తను పడుకున్న చోటును మమకారంతో తాకి చూసుకొన్నాడు. శేషయ్య అంతరంగంలోని అజ్ఞాత శక్తులేవో జీవితంమీద ఆశల్ని, మమకారాల్ని రెచ్చగొడుతున్నాయి. భార్యా బిడ్డల్ని తల్చుకొని కళ్లనీళ్లు పెట్టుకున్నాడు.

ఛీ! తను తిరిగి ఇంటికి పోవటమా? ఏ ముఖం పెట్టుకుని ఇంటికి పోతాడు? తను ఇంత దిగజారి పోతున్నాడేం? తన కోసం వో వైపున స్వర్గ ద్వారాలు తెరిచి వుంటే, మళ్ళీ నరక కూపంలోకి పోతాడా? గుక్కెడు ప్రాణం - కళ్ళు మూసుకుని బుడుంగుమంటే పోతుంది. ఆ తరువాత తనకు శాశ్వత శాంతి లభిస్తుంది. శివుడి ఆజ్ఞ అయింది. ఇక ఈ జీవితానికి మంగళం పాడతాడు. ఎవరికెవరు? ఏది శాశ్వతం?

గంగానదీ హోరు వినబడుతోంది. శేషయ్య బుర్రలో-ఆలోచనలు, నదిలోని అలల్లా అనంతంగా లేచి పడుతున్నాయి.

హంస

ఇలా ఆలోచిస్తూ శేషయ్య మగతగా మత్తుగా నిద్రలోకి జారుకున్నాడు.

ఏ తెల్లవారు ఝామున నిద్రపట్టిందో పాపం శేషయ్యకు! నిద్రలేచే సరికి తెల్లంగా తెల్లవారి పోయింది. సూర్యకిరణాలు శేషయ్య వంటిని చురచురా తాకాయి. శేషయ్య వులిక్కిపడి లేచాడు. ఎంత పని జరిగింది! తను చావదలచుకున్న మనిషే? మరణించ దలచి అంతసై మరచి నిద్రపోతాడా? తన మీద తనకే రోత పుట్టింది. శేషయ్యకు అంత రోత లోనూ, శేషయ్య హృదయాంతరాళాల్లో ఎక్కడో ఆనందం మువ్వల చప్పుడు చేస్తూ గంతులేసింది. శేషయ్యలోని నైరాశ్యం దాని గొంతు నులిమి పైకి వచ్చింది. ఛీ! ఏం బ్రతుకు? తను చావడానికి సందేహిస్తున్నాడా? ముమ్మాటికీ లేదు. ఇటు సూర్యుడు అటు పొడిచినా తను ఆగడు? చచ్చి తీరుతాడు! శేషయ్య లేచి సంచి సర్దుకొని, వేవేగంగా, గంగా నదికేసి బయలు దేరాడు—

ఉదయ భానుడి కిరణాలు గంగమ్మ తల్లిని పొదివి పట్టుకున్నాయి. వెండి తళుకులు కప్పుకొని గంగానది మెరుస్తోంది.

నది వొడ్డుకు వచ్చి శేషయ్య జేబులో చెయ్యి పెట్టి చూసుకున్నాడు. ఇంకా ఆరు రూపాయల చిల్లర వుంది. యీ డబ్బుతో ఈ రోజుకూడా మహారాజులా జీవితం గడపొచ్చు! మళ్ళీ తను జీవితాన్ని చూడబోతున్నాడా? హాయిగా ఈ రోజు తిని, రేపు చావచ్చు! మిగిలిన డబ్బులు వుంటే గుడ్డి వాళ్ళకు దానం చేస్తే ఆ ఫలితం దక్కుతుంది. ఆఖరి రోజు తను మనసారా తిని, ఆనందించి, మరీ చస్తాడు! అదిగాక పోయినా ఇప్పుడు నదిలో పడటం ఎవరైనా చూసి బయటకు లాగొచ్చు! అప్పుడు తన పనేంకాను? అన్నట్టు గుర్తొచ్చింది. తన మతి మండి అసలు సంగతే ఇంతవరకూ గుర్తు లేదు. రేపు వైకుంఠ ఏకాదశి! పర్వదినం! ఏకాదశినాడు మరణిస్తే స్వర్గద్వారాలు తెరిచి వుంటాయనీ, పుష్పవిమానం వచ్చి తీసుకెళుతుందనీ శాస్త్రిలు చెపుతున్నాయి. ఇన్నాళ్ళువుండీ చూస్తూ చూస్తూ తను ఈ రోజు చావటం ఏమిటి? రేపు ఏకాదశి! తెల్లవారుఝామున ఈ తుచ్ఛ దేహాన్ని విసర్జించి తను పరమాత్మలో లీనం అయిపోతాడు. తెల్లవారుఝామునైతే తను మునగటం ఎవరూ చూసి బయటకు లాగరుకూడా!

శేషయ్య దంతధావనంచేసి, నదిలో స్నానంచేసి సత్రానికి తిరిగొచ్చాడు. నది నుండి తిరిగొచ్చిన దగ్గరనుంచీ అతనిమనసు పీకుతూనే వుంది!

తను భయపడుతున్నాడా, ప్రాణం మీద తనకు మమకారం తీరలేదా? ఏమిటి తను ఇలా మెత్తబడిపోతున్నాడు? శేషయ్య అంతరాత్మ ఘోషించింది. కాని శేషయ్య మళ్ళీ తన అంతరాత్మను తనే సమాధాన పరచుకున్నాడు. వైకుంఠం తలుపులు రేపు బార్లాగా తెరిచివుంటాయి. లోపలకు తను సునాయాసంగా ప్రవేశించ గలడు.

ఆ రోజు కాశీలోవున్న వింతలన్నిటినీ చూసి, ఊరంతా తిరిగి, రాత్రికి సత్రం చేరుకున్నాడు శేషయ్య.

ఆ రాత్రి మళ్ళీ శేషయ్య మథనపడ సాగాడు-ఇంకా కొన్ని గంటల్లో తను

ప్రాణాలు త్యజించబోతున్నాడు! జీవితం ఎంత విచిత్రమైంది? ఇవ్వాళ్టి తెల్లవారు జామున నదిలో పడివుంటే ఇప్పుడు తను ఇక్కడ వుండేవాడా? తను పడుకొన్న ఈ చోటు ఖాళీగా ఉండేది. తన శరీరం ఉబ్బి నదిలో తేలుతూ ఉండేది. ఆ ఊహ రాగానే శేషయ్య శరీరం జలదరించింది. కాని తన శరీరం-గచ్చుమీద బరువుగా వాలి వుంది. తను ఈ రోజు పగలల్లా ఎన్ని వింతలు చూశాడు? ముష్టివాళ్ళూ, రిక్షా లాక్కొని బతికేవాళ్లూ-అంతా బతుకుమీద ఆశతో ఎంత కోలాహలంగా తిరుగుతున్నారు?

ఏమిటీ, తను తన నిర్ణయానికి దూరమౌతున్నాడా? తను బతికి ఇంకేం చేస్తాడు? తిరిగి ఇంటికి వెళ్ళగలడా? వెళ్ళి ఊళ్ళోవాళ్ళ ముఖం చూడగలడా? ఇంతపనీ జరిగాక తన పెళ్ళాం ముందుకు పోగలడా? అది ఇడ్డెన్ల వ్యాపారం చేస్తుంటే చూసి తను సహించగలడా? తన ఆత్మాభిమానం ఏమయింది? తన పౌరుషం మంటగలిసిందా? ఏమయినా తను ఈ నిర్ణయాన్నుంచి వెనుదిరగలేడు! తన హృదయంలో రగులుకుపోతున్న ఈ చిచ్చు, గంగా గర్భంలో ఆరవలసిందే! తను మరణిస్తాడు-వైకుంఠ ఏకాదశి తెల్లవారుజామున ఆ గంగమ్మ పొత్తిళ్ళలో శాశ్వతంగా కళ్ళుమూస్తాడు!

తన ఆత్మకు శాంతీ - ముక్తీ - మోక్షం లభిస్తాయి.

గంగానది రొద మృత్యుదేవత లాలి పాటలా శేషయ్య చెవులకు వినబడుతోంది. అతడి హృదయంలో-ఆశా-నిరాశా జీవితమూ-మృత్యువూ - పెనుగులాటతో నిండిపోగా-భయంకరమైన ఆలోచనలతో దుస్స్వప్నాలతో-ఆ రాత్రి మూడుజాములు గడిపాడు శేషయ్య.

నాలుగో జామున శేషయ్య లేచి, గుడ్డలసంచి సర్దుకొని, నిశ్శబ్దంగా సత్రంలోనుంచి బయటకు నడిచాడు. వీథులన్నీ నిర్మానుష్యంగా ఉన్నాయి. గంగానది హోరు దూరంగా వినబడుతోంది. పిండి ఆరబోసినట్లు వెన్నెల. శేషయ్య చకచకా నదికేసి నడక సాగించాడు. గంగానది తెల్ల త్రాచులా మెరుస్తో గంభీరంగా కదిలిపోతోంది.

శేషయ్య నది దరిదాపులకు వచ్చేసరికి వెనుకనుండి ఏదో శబ్దం వినిపించింది. శేషయ్య వేగంగా నడుస్తూ నదిని సమీపించాడు. వెనకనుంచి వస్తోన్న శబ్దం శేషయ్య వేగాన్ని మించి దగ్గరౌతూంది. శేషయ్య నది కట్టయెక్కి చేతిలో సంచిని నదిలోకి విసిరేశాడు. పంచెను మొలకు దోపుకొని నదిలోకి దూకబోతున్న శేషయ్య భుజాలమీద బలమైన చేతులు పడ్డాయి. నదిలోకి వొరిగిపోతూన్న శేషయ్య శరీరాన్ని, బలవంతంగా వెనక్కు ఒక్క గుంజు గుంజాయి ఆ చేతులు.

శేషయ్య వెనక్కు తిరిగి చూసి నివ్వెరపోయాడు.

పోలీసులు! శేషయ్యను చెరోరెక్కా పట్టుకొని నుంచున్నారు.

నదిలో పోవాల్సిన శేషయ్య ప్రాణాలు పోలీసుల చేతుల్లో పోయినట్లయినై.

"నగలన్నీ నదిలోనే పారేశావా?" అన్నాడు ఒకడు.

శేషయ్య నిలువుగుడ్లు వేశాడు.

హంస

"పంచెలో ఏమన్నా దాచాడేమో ?" అంటూ ఒక పోలీసు శేషయ్య చేతులు పైకెత్తి పట్టుకోగా, రెండవ వాడు శేషయ్య గుడ్డలు తనిఖీ చేశాడు.

"ఊఁ ! పద స్టేషన్‌కు. అక్కడగాని అసలు వ్యవహారం బయటపడదు !" మెడ మీద చెయ్యివేసి పోలీసుస్టేషన్‌కు నడిపించారు శేషయ్యను.

* * *

ఆ క్రిందరాత్రే సత్రంలో పడుకొన్న ఒక బాలిక చేతిగాజులూ, మెళ్లో గొలుసూ మాయమవటంవల్లా, శేషయ్య ప్రవర్తన అనుమానకరంగా వుండటంవల్లా, అతణ్ణి వెంబడించి పట్టుకోబోగా, చేతులో వున్న నగలమూటను నదిలో విసిరినట్లూ, అది పోలీసులు కళ్ళారా చూసినట్లూ, కేసు బనాయించ బడింది. తన పేరుతప్ప ఊరూ, జిల్లా చెప్ప నిరాకరించిన శేషయ్యకు, మూడు సంవత్సరాల కఠినశిక్ష విధించబడింది.

* * *

జైలు సెల్లులో కూర్చొని శేషయ్య తన విధిని నిందించుకున్నాడు. ఏకాదశి ముందురాత్రే. నదిలో దూకి వుంటే తనకు ఈ అవస్థ పట్టి వుండదు గదా ? తెగింపు చేయలేని తనకు తగిన శాస్తి జరిగింది !

ఒక్క క్షణం జాగయితే తను నదిలో దూకి వుండేవాడు. ఆ ఒక్క క్షణంజాగు వల్లనే తను యీ నరకం లోకి వచ్చిపడ్డాడు. భగవంతుడు తన్నింకా పరీక్షిస్తున్నాడు ! ఈ జీవుడికి విముక్తి కలిగించ దలచలేదు కాబోలు ? తను ఎంత నికృష్టమైన జీవితాన్ని అనుభవించాల్సి వస్తుంది? హంస

హంతకులూ, దొంగలూ, మధ్య తన నివాసం నేడు ! అమరయ్య మనుమడయిన తనకు ఎంత దుర్గతి పట్టింది.?

ఇంకా నయం తన వూళ్ళో తన వాళ్ళకు ఈ విషయం తెలియదు ! తెలిస్తే తన తరతరాల వాళ్ళకూ అపనింద వచ్చేది గదా ? తను ధైర్యంగా, పోలీసు లాఠీ పోట్లకు కూడా లొంగకుండా, తనెక్కడివాడో, ఏ వూరివాడో, చెప్పకుండా వుండ గలిగాడు !

ఆ ఆలోచనతో శేషయ్య ఆత్మకు తృప్తి కలిగింది. మళ్ళీ మథన పడసాగాడు.

తను యీ రోజు చెయ్యని నేరానికి శిక్ష అనుభవిస్తున్నాడు ! తను దొంగతనం చెయ్యటమా ? శివ ! శివ ! శిష్ట జన రక్షకుడవే ! ఆపద్బాంధవా ! ఎక్కడున్నావయ్యా-ఇంత ఘోరం జరుగుతుంటే ?

'అవును ! నీవు దొంగవే !' శేషయ్య అంతర్వాణి ఘోషించింది. అవును. తను దొంగే ? పెళ్ళాం దాచుకున్న రెండు వందలరూపాయలూ కాజేసి, తను పరారి అయాడు. హే ! భగవాన్ ! క్షమించు! అందుకు నన్ను ఈ విధంగా శిక్షించావా? తన సొమ్ము తను తీసుకోవటం దొంగతనం చెయ్యటమా ? ఆ ముండ ఇడ్డెన్ల వ్యాపారం మొదలు పెట్టక పోతే తను ఈ పాడుపని చేసి వుండేవాడా ?

"ఏంది సేసయ్యా ! మా ఏదాంతిలా కూకున్నావు ! లే ! లే ! రాళ్ళు పగల కొట్టాలంట ! వార్డర్ పిలుస్తోంటాడు!"

"సేసయ్యంటే సేసయ్యే ! మాలావు ఏదాంతిలే ! బకే వొంకోశాలు ఏత్తాడు. మనందర్నీ మించి పోయాడనుకో !"

బీడీ దమ్ములు లాగుతూ నలుగురయిదుగురు ఖైదీలు శేషయ్య చుట్టూ చేరారు.

"ఇంకా కూర్చున్నారేమర్రా లేవండి" అంటూ వార్డర్ కర్ర తిప్పుకుంటూ వచ్చాడు.

తాగే బీడీలు అవతల పారేసి, నెత్తి టోపీలు సర్దుకొంటూ బయలుదేరారు ఖైదీలు. శేషయ్య మౌనంగా వాళ్ళతో కలిసి నడిచాడు.

రాళ్ళు పగలకొడుతూ శేషయ్య అరచేతులు చూసుకొని ఖిన్నుడయినాడు. ఏనాడూ పూచికపుల్ల ఎత్తుపని చెయ్యని తనకు ఈగతి పట్టిందిగదా?

పని సరిగా చెయ్యనివాళ్ళను వార్డరు బూతులు తిడుతుండే శేషయ్యకు అభిమానం ముంచుకొచ్చేది. తనను ఎక్కడ అంటారోననే భయంకొద్దీ వళ్లువంచి పని చేసేవాడు. రాళ్ళు పగలగొట్టటం, నీళ్ళు తోడటం, కొయ్యలు చెక్కటం శేషయ్య దినచర్య అయింది. రాత్రిళ్లు తనతోటి ఖైదీలు తమతమ అనుభవాలూ కథలల్లి చెప్పటం వింటూండేవాడు శేషయ్య. రానురానూ శేషయ్యంటే మిగతా ఖైదీలకు గురి ఏర్పడింది. అధికారులకూ మంచి అభిప్రాయం వుండేది. ఖైదీల కష్టసుఖాలు వాళ్ళ ప్రతినిధిగా శేషయ్య, అధికారులకు విన్నవించేవాడు.

తోటిఖైదీలు తమ గతాన్ని తవ్వి చెబుతుండే శేషయ్య ఎంతో ఆసక్తితో వినేవాడు. చిన్నతనంనుంచీ సోమరితనానికి అలవాటుపడి, ఏపనీ చెయ్యకుండా దొంగతనానికి దిగి, జీవితంలో సగభాగం జైల్లో గడిపినవాళ్ళను చూసి శేషయ్య మథనపడేవాడు. కొందరి జీవితాలు ఇలా ఎందుకు తయారవుతయ్యా అని ఆలోచి[illegible]డు.

తనకు అంతకుముందు తెలియని విషయాలెన్నో తెలుస్తున్నట్లుగా వుంది శేషయ్యకు. మానవ జీవితం యెంత విలువైనదో, ప్రతి చిన్నదానికోసం మానవుడు ఎంత తహతహలాడిపోతున్నాడో, పరిశ్రమిస్తాడో జైలు జీవితంలో అర్థం అయింది శేషయ్యకు. ఒక్క బీడీముక్కను యెంత శ్రమపడి సంపాదిస్తారు యీ ఖైదీలు? తను ఆత్మహత్య చేసుకోనందుకు శేషయ్య యిప్పుడు బాధపడటంలేదు. ఎన్నెన్నో వింతగాథలూ, పతితుల చరిత్రలూ తను విన్నాడు. పగలంతా పనిచేసి రాత్రిళ్లు వళ్లు మరిచి నిద్రపోవటంలో ఎంత సుఖం ఉంది?

వీళ్ళందరకూ లేని కారణాలు తనకు మాత్రం ఏమున్నాయి ఆత్మహత్య చేసుకోవటానికి? తనెంత పొరపాటు చేసిందీ ఇప్పుడు తనకు అర్థం అవుతోంది. భార్య ఇద్దర్ను అమ్మి సంసారాన్ని పోషించటానికి సిద్ధమైతే తనెంత అవివేకంగా ప్రవర్తించాడు! ఆనాటి అభిమానం పౌరుషం ఇప్పుడేమయినాయి? తన వంశ గౌరవం కీర్తిప్రతిష్టలూ, ఈనాడు తనకు అక్కరకు వచ్చాయా? వళ్ళు వంచి పనిచేస్తే వార్డరు వూరుకుంటాడు. లేకపోతే కర్ర పైకెత్తుతాడు! తల్లీ కూతుళ్ళు ఏమయిపోయారో? తను వారిపట్ల యెంత నిర్దయగా, దారుణంగా ప్రవర్తించాడు? అందుకు తను తగిన శిక్షే అనుభవిస్తున్నాడు! శేషయ్య రాత్రిళ్ళు తన సెల్లులో పడుకొని యిలా ఆలోచిస్తూ కుమిలి కుమిలి ఏడ్చేవాడు.

కాలం గడిచేకొద్దీ ఖైదీల అభిమానాన్ని పొందగలిగాడు శేషయ్య. తోటివాళ్ళ

వాంస

పట్ల [illegible]య్యా యెంతో వాత్సల్యం, ఆదరణ, చూపించగలుగుతున్నాడు. సత్ప్రవర్తనకు శేషయ్యా అధికారుల మన్నలను కూడా పొందగలిగాడు! వయసు ముదిరి కాయకష్టం చేయలేని స్థితిలోవున్న శేషయ్యాకు బండచాకిరీ తప్పించి, ఖైదీలకు వంట చేయటానికి నియమించుకొన్నారు. శేషయ్యాకు ముందు ముందు కొంచెం కష్టంగావున్నా, వంట చెయ్యటంలో ఎంతో నేర్పు ప్రదర్శించాడు. శేషయ్యా వంట పరిశుభ్రంగా, రుచికరంగా చేసేవాడు. ఖైదీలు ప్రశంసా పరంపరలు శేషయ్యామీద కురిపించసాగారు. తనూ వాళ్ళతో కులాసాగా కబుర్లు చెప్తూ కాలక్షేపం చెయ్యసాగాడు.

కాలం గడుస్తున్నకొద్దీ ఈ జైలునుండి యెప్పుడు బయటపడదామా అన్న ఆరాటం హెచ్చింది. తన పెళ్ళాం బిడ్డలు ఏమయిపోయారో? ఇంకా ప్రాణాలతో వున్నారో, తిండి దొరక్క యెంత బాధ పడుతున్నారో! రోజు రోజుకు శేషయ్యా హృదయం ఆవేదనతో దహించుకు పోతున్నది. ఏ క్షణాన తను ఈ జైలు గోడలుదాటి బయటకు వెళ్ళగలనో? ఆ క్షణం కోసం శేషయ్యా ఎదురు తెన్నులు కాస్తున్నాడు.

* * *

ఆరోజు రానేవచ్చింది. శేషయ్యా విడుదలయ్యాడు. శేషయ్యా మిత్రులు జైలు గోడలదాకా వచ్చి వీడ్కోలు ఇచ్చారు. నేరుగా స్టేషన్‌కువచ్చి రైల్లో ఇంటికి ప్రయాణమైనాడు. శేషయ్యా ఎక్కినరైలు కాలాన్నీ, దూరాన్నీ చీల్చుకొని వేగంగా, శరవేగంగా ప్రయాణం చేసింది.

తెలతెలవారుతుండగా శేషయ్యా దిగాల్సిన స్టేషన్‌కువచ్చి బండి ఆగింది. శేషయ్యా రైలు దిగాడు. అక్కడినుంచి తన ఊరు ఐదుమైళ్ళలోవుంది. నడిచివెళ్తే అన్నం వేళకు వెళ్ళగలడు. బస్సెక్కితే వో అర గంటలో దించుతుంది.

రైలుదిగి శేషయ్యా అంతా పరికించి చూశాడు. స్టేషన్ అంతా మారిపోయివుంది. స్టేషన్ వెడల్పూ, పొడవూకూడ పెంచారు. స్టేషన్ పక్కనే రెండుకొట్లు కూడా వెలిశాయి. స్టేషన్‌కు వందగజాల దూరంలో రోడ్డుపక్కగా ఓ హోటలుకూడా వెలిసింది. ఎంతలో ఎంతమార్పు? రోడ్డు పక్కన వున్న చెట్లూ చేమలు కూడా మారిపోయినట్లుగా ఉంది శేషయ్యాకు. తను ఊరువదిలి వెళ్ళిపోయేప్పుడు ఇక్కడ ఒక్క బీడీకొట్టుకూడ లేదు. స్టేషనూ ఎంతో చిన్నదిగా వుండేది. మూడు సంవత్సరాలు కాదు తను ముప్ఫయ్ సంవత్సరాల అజ్ఞాత వాసాన్ని అనుభవించి వచ్చినట్లుంది శేషయ్యాకు.

స్టేషన్ దాటి బయటకు వచ్చి ఒక్క నిముషం తటపటాయించాడు శేషయ్యా నడిచి వెళదామా, బస్సుమీద వెళదామా అని. జేబులోని చిల్లర తీసి చూసుకున్నాడు. ఆరణాల కానీ వుంది. బస్సులో వెళ్ళితే ఐదణాలు కావాలి. బస్సులో వెళితే డబ్బులు కాఫీకి సరిపోవు. వళ్ళు నీరసంగా వుంది. రాత్రంతా నిద్రలేక పోవటంతో తల బద్దలు కొట్టుకుపోతోంది. కాఫీ తాగితే కొంత సద్దుమంటుంది. పైగా ఆకలిగా కూడా వుంది. ఏదైనా తిని కాఫీ తాగి వెళ్తే మంచిది. వెధవ బస్సు ఎందుకు, డబ్బులు దండగ? కాఫీ తాగి

బయలు దేరితే-ఎంత సేపు నడుస్తాడు! ఎంతదూరం గనక! చల్లబాటి వేళ మెల్లగా నడిచి వెళితే ఎంతపని?

అనుకుంటూ శేషయ్య హోటల్లోకి వెళ్ళి కూర్చున్నాడు. అది చాలా చిన్న హోటలు. నాలుగు బల్లలు వేసివున్నాయి. తడికకు సినిమా పోస్టర్లు అంటించి వున్నాయి. ఒక పక్కగా చిన్న టేబులూ కుర్చీ వేసి వున్నాయి. కుర్చీలో కూర్చొని చిల్లర లెక్క చూసుకుంటున్న పాతికేళ్ళ యువకుడు లేచి వచ్చి "మీకేం ఇవ్వమంటారూ? వేడివేడి ఇడ్లీవుంది ఇవ్వమంటారా?" అన్నాడు.

"ఊఁ!" అని తల వూపాడు శేషయ్య.

అప్పటికి ఇద్దరు కూర్చొని కాఫీ తాగుతున్నారు. శేషయ్య ఇడ్లీ తినేసరికి, వాళ్ళు కాఫీ ముగించుకొని బయటకు వెళ్ళారు. అంతలో బస్సు వచ్చి హోటలుకు అంతదూరంలో ఆగింది.

"వేడివేడి పెసరట్టు వుంది ఇవ్వమంటారా?"

"అల్లప్పచ్చడి వుందా?" అన్నాడు శేషయ్య. నోరు సవి చచ్చివుంది. అల్లప్పచ్చడి రుచిని తలచుకుంటూ ఆప్యాయంగా అడిగాడు.

"ఓ పస్టు కలాసుగా వుంది! పెసరా ఒకటీ" లోపలకు కేక వేశాడు.

లోపల పెనం మీద 'సుఁయ్' మన్న ధ్వని శేషయ్య చెవులకు వినిపించింది.

పెసరట్టుకూడా తిని 'కాఫీ' అన్నాడు శేషయ్య. ఇడ్లీ పెసరట్టుతిన్న మీదట శేషయ్య కడుపులో మత్తుగా అనిపించింది.

సర్వర్ [illegible]
కాఫీ ఇచ్చి లోపలకు వెళ్ళాడు.

శేషయ్య కాఫీ తాగుతుండగా బస్సు కదలబోతూ వుంది. కండక్టరు కేకలు వేస్తున్నాడు బస్సు పోబోతుందని.

అబ్బ! ఈ కాఫీ తాగిన మీదట బస్సులో పోతే ఎంత హాయిగా వుంటుంది? ఆఆలోచన బుర్రలో కదలగానే శేషయ్య కళ్ళు హోటలంతా కలియజూశాయి. ఆ హోటల్లో తను మినహా యింకెవరూ లేరు! లోపలకు పోయిన హోటలు యజమాని బయటకు రాలేదు, వస్తూన్న అలికిడి కూడా లేదు. క్షణంలో బస్సు బయలుదేరబోతుంది. తను బస్సు యెక్కి కూర్చుంటే ఎవరు చూడొచ్చారు? అతను బయటకు వచ్చేసరికి బస్సుదాటి వెళ్ళిపోతుంది. తను డబ్బు యివ్వటం మర్చిపోయాడు! అఁ అంతే! ఆ మాత్రం తను చెప్పలేడా? గజదొంగల్ని తను ఎరుగు! అంతా సహవాస దోషం-అంతే-

శేషయ్య లోపలకు తొంగి చూసి, ఒక్క దూకులో హోటలునుండి బయటకొచ్చేసి, బస్సుకేసి పరుగెత్తాడు. సాగిన బస్సు శేషయ్యను చూసి ఆగింది. శేషయ్య బస్సెక్కి కూర్చున్నాడు. బస్సు దడదడమని గరగర సాగి మళ్ళీ ఆగిపోయింది. శేషయ్య గుండెల్లో బస్సు ఇంజెనుకు మించిన రొద సాగింది. బస్సుస్టార్టు అయినట్టే అయి మళ్ళీ ఆగింది.

ఒక్క నిమిషం! శేషయ్య ప్రాణాలు బిగబట్టుకు కూర్చున్నాడు.

వెనకనుంచి హోటలు యజమాని కేకలు వేసుకుంటూ పరుగెత్తుకొని వచ్చి, శేషయ్య చొక్కా పట్టుకొని బస్సులోనుంచి ఒక్క గుంజు గుంజాడు.

[illegible] మనుకున్నావురా దొంగనా...! తెగతిని ఎగేసిపోదామను కున్నావా ?" శేషయ్య చొక్కా పట్టు కొని హోటల్లోకి తీసుకెళ్ళాడు.

"అమ్మ ముసలాడా ! పొడవండేస ! తలాకపోటూ !" అంటూ ఐదారుగురు హోటల్లోకి వచ్చి శేషయ్య చుట్టూ కమ్ముకొన్నారు. శేషయ్య చుట్టూ జనం! తలాకమాట !

పాపం ! శేషయ్య ! ఏం చెబుతాడు !

"దొంగ సచ్చినోడా! ఎవడిసొమ్మురా? తేరగా తిని పారిపోతున్నావ్ ? ఉండూ! నీ తల పండుపగల !" గలగలమంటూ లోపల అట్లపెణం దగ్గరనుంచి ఆడది, కాలే కాలే అట్లకాడతో జనాన్ని తోసు కొని శేషయ్యముందు కొచ్చింది.

శేషయ్య గుడ్లు తేలేశాడు ! నోరు బిగుసుకుపోయింది.

"ఎద్దులాగున్నావు ! పని చేసుకో కూడదూ ? ఈ దొంగబుద్ధి ఏమిటి నీకు ? నీ సిరుసు పగలా !" అంటూ ఆమె చేతి లోని అట్లకాడను శేషయ్య ముఖంమీదకు యెత్తింది.

"అమ్మా ! ఆగవే ! ఆ మనిషి ఎవరో చూడు !" అన్నది కూతురు తల్లికి అడ్డం వచ్చి.

"అవునే అమ్మాయ్ !" ముఖమంతా కళ్ళు చేసుకొని చూసింది ఆమె.

"మా నాయ...న...లాగున్నాడే !" సన్నగా దీర్ఘం తీసింది కూతురు.

ముఖంలోకి పరీక్షగా చూసి "అలాగ ఉండటమేమిటే ? మీ నాయనే !" అన్నది తల్లి.

"అయ్యో ! మీరా ?" ఆశ్చర్య సంభ్రమాలతో ఉక్కిరిబిక్కిరవుతూ శేషయ్య ముందు నిల్చుంది రామసుబ్బమ్మ.

రామసుబ్బమ్మ చేతులు పట్టుకొని "నేనే ! నన్ను...నన్ను..." వణుకు తున్న శేషయ్య కంఠంలోనుంచి 'క్షమించు' అన్న శబ్దం బయటకు రాలేక పోయింది.

"అట్లా గుడ్లప్పగించి చూస్తారేం ? మా నాయనే-మీ మామగారు" హోటలు సర్వరు కమ్ మేనేజరు అయిన యువ కుడ్ని వుద్దేశించి అన్నది శేషయ్య కూతురు కమల.

"తస్సాదియ్యా! పారిపోయిన మనిషా!" అన్నాడు అల్లుడు.

"కాదు మారిపోయిన మనిషి" అన్నది రామసుబ్బమ్మ ముసి ముసి నవ్వులు నవ్వు కుంటూ.